

<http://dx.doi.org/10.16926/sn.2024.20.03>

Received: 19.05.2024

Accepted: 28.08.2024

RENATA JANICKA-SZYSZKO

<https://orcid.org/0000-0002-5396-6613>

(Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim, Polska

The Jacob of Paradies University in Gorzów Wielkopolski, Poland)

e-mail: rjanicka-szyszko@ajp.edu.pl

SOCJOLEKT ŁOWIECKI W NAJNOWSZEJ POLSZCZYŹNIE OBIEGOWEJ (NA MATERIALE LEKSYKOGRAFICZNYM)

Jak cytować [how to cite]: Janicka-Szyszko, R. (2024). Socjolekt łowiecki w najnowszej polszczyźnie obiegowej (na materiale leksykograficznym). *Studia Neofilologiczne. Rozprawy Językoznawcze*, 20, 53–72.

Hunting Sociolect in Contemporary Polish (with Lexicographical Material)

Abstract

The article analyzes lexemes labeled as “hunting” in the online Great Dictionary of the Polish Language. These terms describe activities, tools, and other realities specific to hunting, primarily used by hunters in their community interactions. The research material comprised 179 lexical units. Using the theory of language fields to present the research material allowed for its comparison with hunting vocabulary gathered in a specialized dictionary and with the sociolect used in a literary work. The examination of the sociolectal vocabulary collected in the WSJP (Great Dictionary of the Polish Language) illustrates, on one hand, the linguistic resources used in hunters’ community communication, and on the other hand, shows the incorporation of elements from specialized language into contemporary colloquial Polish.

Keywords: linguistics, environmental language, sociolect, colloquial Polish, lexicography.

1. Wprowadzenie

Według Stanisława Grabiаса (2001) socjolekty to „odmiany języka narodowego związane z istnieniem trwałych grup społecznych połączonych ja-

kimś rodzajem więzi” (s. 235). Bez wątpienia, przykład tego rodzaju grupy społecznej stanowi środowisko myśliwych, których jednoczą zarówno wspólna pasja, obyczaje, pielęgnowanie wielowiekowej tradycji¹, jak i język, albowiem w swoich kontaktach środowiskowych polujący posługują się słownictwem pozwalającym im interpretować językowo fragment rzeczywistości odzwierciedlający działania bezpośrednio związane z łowami. Umożliwia to ujmowanie realiów myśliwskich w sposób zarówno szczegółowy (por. Grabias, 2019, s. 128), jak i skrótowy, co jest niezwykle istotne w czasie dynamicznie przebiegającego polowania. Socjolekt ten, należąc do najstarszych polskich języków środowiskowych (Dynak, 2012, s. 211; Hoppe, 1951, s. 11; Szymczak, 1981, s. 5), niejednokrotnie stanowi egzemplifikację różnorodnych tez dotyczących chociażby typów, struktury czy funkcji środowiskowych odmian języka narodowego (por. Grabias, 2001, s. 241; 2019, s. 128, Wilkoń, 2000, s. 98–99).

Prowadzone w ostatnich latach badania nad socjolektem myśliwych (por. Janicka-Szyszko, 2022a; 2023c, 2022b; Malewska i Smoła, 2020; Matulewska, 2020a; 2020b, Smoła 2021) dowodzą, że spośród wyodrębnionych przez Grabiasa trzech funkcji języków środowiskowych – zawodowości, tajności i ekspresywności – podstawowa jest ta pierwsza, leksyka łowiecka ułatwia bowiem profesjonalną działalność członkom tej grupy (Grabias, 2019, s. 127). I chociaż współcześnie, inaczej niż przed wiekami (por. Gwiazdowicz, 2018, s. 29–30), nie jest to grupa spójna więzią zawodową², gdyż dla zajmujących się łowiectwem przedstawicieli różnych środowisk polowania nie stanowią źródła utrzymania, to jednak wśród elementów wpływających na ich działalność, w tym efektywność łowów, można wskazać właśnie słownictwo środowiskowe. Pisząc o nim, wymiennie stosuje się określenia *język*, *gwara*, *słownictwo*, zarówno w językoznawczych analizach i opisach poświęconych różnym odmianom języka wykorzystywanym w komunikacji środowiskowej, na co zwrócił uwagę Grabias (2019; por. też Łuczyński i Maćkiewicz, 2005, s. 81–85, Wilkoń, 2000, s. 87–88):

w polskich pracach językoznawczych terminy „język”, „gwara”, „słownictwo”, niekiedy wraz z określnikami: zawodowy (-a,-e), tajny (-a,-e), środowiskowy (-a,-e), sztuczny (-a,-e), specjalny (-a,-e), stosuje się wymiennie na oznaczenie tego samego socjolektu (s. 121–122);

jak i w obowiązujących aktach prawnych dotyczących łowiectwa w Polsce, w których odnajdujemy określenia *język myśliwski* (Rozporządzenie, 2009) oraz *gwara łowiecka* (Rozporządzenie, 2019), czy słowniku branżowym re-

¹ Zwrócił na to uwagę S. Grabias (2019, s. 126), podkreślając, że w bogatej gamie grup społecznych myśliwi są przykładem grupy trwałej.

² W polszczyźnie współczesnej i najnowszej wyraz zawód oznacza ‘zajęcie, którego ktoś się wyuczył, które stale wykonuje w celach zarobkowych, profesja, fach’, (Dubisz, 2008, t. 4, s. 920 [USJP]).

jestrującym jako synonimiczne określenia *język łowiecki* oraz *gwara myśliwska* (Jóźwiak i Biały, 1994, s. 13 [SPTŁiE]). Bez względu na nazwę, którą się przyjmie³, bezsporny jednak pozostaje fakt istnienia odrębnego kodu porozumienia w grupie myśliwych, czego dowodzi gromadzenie go w słownikach, poradnikach i podręcznikach, co egzemplifikują m.in.: *Polski język łowiecki i Słownik języka łowieckiego* Stanisława Hoppego (1951; 1981 [SJŁ]); *Słownik podstawowych terminów łowieckich i ekologicznych* Zygmunta Jóźwiaka i Kazimierza Białego (1994 [SPTŁiE]); *Mały słownik języka łowieckiego* Jana Jerzego Jóźwiaka (2018 [MSJŁ]); *1000 słów o łowiectwie* Marka Piotra Krzemienia (1986, [TSŁ]) czy *Słowniczek wyrazów myśliwskich* Edwarda Szałapaka (2001 [SWM]).

2. Przedmiot badań

Języki specjalistyczne, wpływając na zróżnicowanie współczesnego języka polskiego, świadczą jednocześnie o jego bogactwie. Zasadne tym samym wydaje się podjęcie refleksji nad funkcjonowaniem socjolektu w zasobach języka ogólnego i ustalenie, które elementy tego słownictwa upowszechnione zostały w najnowszej polszczyźnie obiegowej. Za Elżbietą Skorupską-Raczyńską (2019) przyjmuję, że „polszczyzny najnowszej dotyczą procesy i zjawiska zarejestrowane w ostatnich maksymalnie dwóch dziesięcioleciach” (s. 8), a słownictwo obiegowe to „upowszechnione w języku współczesnym słownictwo właściwe dla leksyki przeciętnie wykształconego, sprawnego językowo użytkownika polszczyzny, charakteryzujące się szeroką ekstensją tekstową i społeczną, zaakceptowane przez normę języka polskiego” (s. 9; por. Białoskórska, 1992, s. 12). Przedmiotem analizy w niniejszym artykule stały się zatem zarejestrowane w internetowym *Wielkim słowniku języka polskiego* (WSJP) leksemy opisujące „czynności, narzędzia i inne realia rzeczowe” (Żmigrodzki, 2023, s. 36) charakterystyczne dla łowiectwa i wykorzystywane przede wszystkim przez myśliwych w ich kontaktach środowiskowych. Wyekscerpowanie słownictwa tego typu umożliwia funkcjonująca w internetowym słowniku wyszukiwarka i tryb wyszukiwania zaawansowanego pozwalający na kwerendę haseł i podhaseł według określonych kryteriów, w tym opatrzonych konkretnym kwalifikatorem. Wśród bez mała 90 kwalifikatorów specjalistycznych dziedzinowych odnajdujemy kwalifikator *łow.* objaśniony jako *łowiectwo* (Żmigrodzki, 2023, s. 37). Efektem wykorzystania tego kwalifikatora w wyszukiwaniu zaawan-

³ W niniejszym artykule stosuję zamiennie terminy: *język*, *gwara*, *słownictwo* oraz *wyraz*, *nazwa*, *termin*, *gwaryzm*. Motywowane to jest opiniami i rozstrzygnięciami wskazującymi na brak wyraźniej granicy między tymi wyrazami, a ponadto pozwoli uniknąć monotonii i powtórzeń.

sowanym jest lista 162 haseł oznaczonych ww. kwalifikatorem *łowiectwo*, w tym 145 o jednym znaczeniu (np. *lira*, *pyza*, *rozłoga*, *tyka*) i 17 polisemów o dwóch znaczeniach (np. *badyl*₁ i *badyl*₂, *miot*₁ i *miot*₂)⁴, które tworzą zbiór 179 jednostek leksykalnych⁵ stanowiących materiał badawczy w niniejszym artykule. Jako źródło porównawcze wykorzystano słowniki, poradniki i podręczniki gromadzące socjolekt, którym posługują się myśliwi, (wymienione we *Wprowadzeniu*).

3. Analiza gwaryzmów łowieckich zarejestrowanych w WSJP

Badane leksemy, biorąc pod uwagę złożoność ich budowy, można podzielić na formy proste⁶ i zestawienia. Dominujący zbiór tworzą wyrazy proste (174 jednostki leksykalne). Wielokrotnie mniejsza grupa form rozbudowanych składa się z pięciu wyrażeń: dwóch nazw zwierząt łownych, w tym określenie zwierząt ogółem, tj. *zwierzyna płowa* 'daniele, jelenie, łosie i sarny'⁷, oraz określenie przedstawicieli określonego gatunku, tj. *czarny zwierz* 'dzik'; dwóch synonimicznych wyrażeń interpretujących językowo czas, w którym prawnie zabronione jest polowanie na określone zwierzęta, czyli *czas ochronny* i *okres ochronny*; jednego zwrotu (*iść na sztych*), tu: *coś idzie na sztych* 'jakieś zwierzę zbliża się na wprost do myśliwego, który na nie poluje'.

Do prezentacji materiału badawczego wykorzystano teorię pól językowych, która, będąc metodą kompleksowego opisu zjawisk językowych, pozwoliła przyporządkować do poszczególnych grup jednostki leksykalne powiązane znaczeniowo (Markowski, 2012, s. 108). Punktem wyjścia przy wyznaczaniu granic i składu leksykalnego poszczególnych pól stał się opracowany na potrzeby tych badań schemat, w którym wyekscerpowane słownictwo przyporządkowano siedmiu sferom obejmującym: (1) broń palną, amunicję i akcesoria myśliwskie; (2) klasyfikację, anatomię i biologię zwierząt;

⁴ Polisemy w niniejszym artykule zostały wyodrębnione cyframi w indeksie dolnym. O opisywaniu w WSJP znaczeń, w tym polisemów regularnych, informuje redaktor słownika (Żmigrodzki, 2023, s. 26–28).

⁵ Za E. Skorupską-Raczyńską (2004) jednostką leksykalną nazywam „każde ze znaczeń hasła (wyrazu hasłowego), funkcjonujące językowo jako sprecyzowane semantycznie i jednoznaczne, przyporządkowane określonemu fragmentowi rzeczywistości realnej lub wirtualnej” (s. 15).

⁶ Do grupy form prostych (wyrazów prostych) zaliczone zostały wyrazy, które można zidentyfikować graficznie jako ciąg liter wydzielony obustronnie spacją (por. Nagórko, 1998, s. 187).

⁷ Jeśli nie wskazano inaczej, definicje za internetowym *Wielkim słownikiem języka polskiego PAN* (WSJP).

(3) kynologię łowiecką; (4) planowanie, hodowlę i ochronę zwierzyny; (5) polowanie; (6) sokolnictwo oraz (7) trofea myśliwskie⁸. W obrębie poszczególnych sfer wyodrębnione zostały 24 pola znaczeniowe, do których zaklasyfikowano słownictwo ze względu na jego podobieństwo semantyczne.

Najbogatszy zbiór w analizowanym materiale tworzy **słownictwo dotyczące klasyfikacji, anatomii i biologii zwierząt** (104 jedn. leks.), do którego przyporządkowana została terminologia związana z budową zwierząt (41 jedn. leks.), np.: *badyl*₁ 'noga łosia, jelenia, sarny lub innego przedstawiciela zwierzyny płowej', *cewka* 'noga sarny', *grot* 'zakończenie odnogi poroża kozła sarny skierowane ku górze', *kęs* 'ząb zwierzęcia drapieżnego', *lira* 'ogon samca cietrzewia', *odnoga* 'część poroża jelenia, daniela lub kozła oddzielająca się od głównego rogu i mająca długość ponad 2 cm', *pyza* 'nos żubra lub łosia', *rozłoga* 'rozstaw między pojedynczymi łopatami w porożu jakiegoś zwierzęcia', *serweta* 'pęk białych włosów, które znajdują się na pośladkach sarny', *tyka* 'jedna z dwóch głównych części poroża jeleni, saren lub danieli, wyrastających z czaszki', *wieniec* 'poroże jelenia i niektórych zwierząt do niego podobnych', *zrzut*₂ 'część poroża, której pozbył się samiec jelenia lub daniela'; oraz nazwy zwierząt⁹ (30 jedn. leks.), w tym nazwy zwierząt ogółem (np.: *zwierz* 'ogół zwierząt żyjących na wolności, na które się poluje', *zwierzyna płowa* 'daniele, jelenie, łosie i sarny'); nazwy przedstawicieli określonych gatunków (np.: *kot* 'zając, na którego się poluje', *węglarz* 'lis o futrze ubarwionym od ciemnoszarego do czarnego'); określenia przedstawicieli kilku gatunków (*cherlak* 'chore zwierzę łowne, które jest przeznaczone do odstrzału'); nazwy zgrupowań zwierzyny (*chmara* 'stado jeleni, łosi, danieli, saren lub żubrów'); nazwy samców (takie jak: wyrazy nazywające samce poszczególnych gatunków, np.: *basior* 'samiec wilka' i *gach* 'samiec zająca'; wyrazy nazywające samce kilku gatunków, np.: *byk* 'dorosły samiec jednego z dużych i żywiących się roślinami zwierząt łownych' i *kogut* 'samiec ptaka łownego'; wyrazy nazywające samce ze względu na wiek, np.: *ciotek* 'roczny samiec żubra, łosia, jelenia lub daniela' i *piastun* 'młody niedźwiadek, który jest pod opieką matki'; wyrazy nazywające samce ze względu na typ poroża lub jego brak, np.: *ba-*

⁸ Przy tworzeniu schematu pól językowych wykorzystano podział zaproponowany przez autorów *Słownika podstawowych terminów łowieckich i ekologicznych*. Znalazł się w nim, oprócz mającego układ alfabetyczny słownika rejestrującego podstawowe terminy ekologiczno-przyrodnicze, także słownik łowiecki, w którym hasła zostały ułożone tematycznie, co ułatwia wyszukiwanie informacji dotyczących poszczególnych zagadnień. Autorzy wyodrębnili dziewięć działów tematycznych (sfer znaczeniowych) obejmujących takie zagadnienia, jak: nazwy myśliwych i pojęcia ogólne dotyczące łowiectwa; klasyfikacja, anatomia i biologia zwierząt; kynologia łowiecka; sokolnictwo; broń palna, amunicja i akcesoria myśliwskie; polowanie; trofea myśliwskie; strzelectwo myśliwskie; planowanie, hodowla i ochrona zwierzyny (Jóźwiak i Biały, 1994 [SPTłiE]).

⁹ O nazwach zwierząt w socjolekcie łowieckim pisała Renata Janicka-Szysko (2024).

dylarz 'samiec łosia lub daniela mający poroże rozgałęzione w grube wyrostki' i *szydlarz* 'samiec dużego zwierzęcia łownego, który ma ostro zakończoną i pozbawioną odnóg część poroża'; wyraz określający relację danego samca ze stadem: *odynieć* 'stary samiec dzika lub żubra, który poza okresem płodności samic żyje z dala od stada'); nazwy samic (takie jak: wyrazy nazywające samice poszczególnych gatunków, np.: *klępa* 'samica łosia' i *wadera* 'samica wilka'; określenie samic kilku gatunków ze względu na wiek: *jałówka* 'samica zwierzęcia łownego, która nie miała jeszcze młodych' oraz nazwa odzwierciedlająca funkcję danej samicy w stadzie: *licówka* 'samica jelenia, daniela lub kozicy, która przewodzi stadu').

Sferę obejmującą klasyfikację, anatomię i biologię zwierząt dopełnia słownictwo związane z r o z m n a ż a n i e m s i ę z w i e r z ą t (10 jedn. leks., np.: *bekowisko*₁ 'okres godowy danieli', *bukowisko*₂ 'miejsce, w którym łosie zbierają się w czasie okresu godowego', *pomiatać* 'o samicy niektórych zwierząt: wydawać na świat potomstwo', *rykowisko*₁ 'okres godowy jeleni, podczas którego samce wydają głośne, basowe dźwięki', *tokowisko*₂ 'miejsce, w którym odbywa się tokowisko – czynność'), z i c h p r z e b y w a n i e m i s p o c z y n k i e m (9 jedn. leks., np.: *barłóg* 'miejsce, w którym w dzień śpi niedźwiedź lub dzik', *gawrować* 'o niedźwiedziu: przebywać podczas snu zimowego w gawrze', *koczowisko* 'teren, na którym koczuje zwierzyna', *zaśnieżać się* 'o bażantach, cietrzewiach i kuropatwach: zagrzebywać się w śniegu, by ukryć się przed mrozem i drapieżnikami'); z w y d a w a n i e m p r z e z n i e g ł o s u i i n n y c h d Ź w i ę k ó w (9 jedn. leks., np.: *bulgot* 'charakterystyczny odgłos wydawany przez cietrzewia', *ględzić* 'o łani: wydawać określone dźwięki w okresie rykowiska', *hejnał* 'głos wydawany przez żurawie o świcie i wieczorem', *stękać* 'o jeleniu lub łosiu: wydawać w okresie godowym charakterystyczny odgłos', *tokowisko*₁ 'zbiorowe wydawanie charakterystycznych dźwięków, połączone z wykonywaniem specjalnych ruchów u niektórych gatunków ptaków w okresie godowym, mające na celu zwabienie samic'); i c h p o r u s z a n i e m s i ę (4 jedn. leks., np.: *bobrować* 'o zwierzęciu: przemieszczając się, poszukiwać w otoczeniu pokarmu lub innej rzeczy', *sznurować* 'o wilkach i lisach: biec tak jeden za drugim, by ich tropy tworzyły linię prostą') oraz jednostkowe określenie z a p a c h u (*odwiatr* 'zapach pozostawiony przez zwierzę').

W kolejnej pod względem liczebności sferze zgromadzone zostało **słownictwo dotyczące polowania** (38 jedn. leks.), przede wszystkim n a z w y ł o w ó w i j e g o r o d z a j ó w, takie jak: *miot*₂ 'polowanie odbywające się w miocie (obszarze łowieckim)', *naganka*₁ 'napędzanie zwierzyny na stanowiska myśliwych', *otropić* 'tropiąc, ustalić miejsce przebywania zwierzyny', *podchód* 'podkradanie się do zwierzęcia na odległość strzału', *zanęta* 'pokarm mający zachęcić zwierzęta, które chce się złapać lub upolować, do zbliżenia się do jakiegoś miejsca' oraz o k r e ś l e n i a s t r z a ł u d o

zwierzyny i jego skutków, przykładowo: *farbować*₁ ‘o zwierzętach: krwawiąc, zostawiać ślady’, *obcierka* ‘strzał, który powierzchownie zranił zwierzę’, *postrzałek* ‘zwierzę zranione w trakcie strzelania’, *wstrzał* ‘miejsce, przez które wyrzucony z broni palnej pocisk dostał się do ciała dużego zwierzęcia łownego’, *zestrzał*₁ ‘postrzelenie zwierzęcia łownego’. Uzupełnia ją słownictwo dotyczące organizacji polowań zbiorowych oraz ceremoniału łowieckiego (np.: *oprawa* ‘postępowanie z upolowaną zwierzyną’, *otrąbiać* ‘grać na trąbce lub rogu myśliwskim sygnał uczczenia upolowanej zwierzyny, odpowiednio rozmieszczonej na ziemi’, *pokot*₂ ‘obrzęd zakończenia polowania, podczas którego raportuje się o przebiegu łowów, układa się zabity zwierzynę na ziemi w wyznaczony sposób, otrąbia się określone sygnały oraz ogłasza króla polowania’); *urządzeń łowieckich* (w tym legalnych, takich jak *czatownia* ‘miejsce na podwyższeniu, służące jako stanowisko obserwacyjne, wykorzystywane do polowań, fotografowania zwierząt lub w celach obronnych podczas walki’, i *wysiadka* ‘pozbawiona daszku przenośna ambona – niewielka platforma umieszczona na wysokiej drewnianej konstrukcji z drabiną lub na drzewie służąca myśliwym do polowania i obserwowania zwierzyny’, oraz nielegalnych, czyli *matnia* ‘pułapka na dzikie zwierzęta’, *potrzask* i *samotrzask* ‘metalowe urządzenie, służące do nielegalnego łapania zwierząt, zamykające się automatycznie po jego dotknięciu i ściskające część ciała zwierzęcia, co uniemożliwia mu wydostanie się z pułapki’); *personełu pomocniczego na polowaniu* (*naganka*₂ ‘grupa ludzi napędzających zwierzynę na stanowiska myśliwych’ i *obława*₂ ‘osoby biorące udział w pościgu za zwierzęciem, podczas którego jest ono napędzane na stanowiska myśliwych’) oraz *teren i warunki polowania* (*miot*₁ ‘część łowieckiego obszaru, z którego naganiana jest zwierzyna w kierunku myśliwych’ i *zwierzyniec* ‘miejsce, gdzie trzyma się zwierzęta, na które urządzone są polowania’).

Mniejszą liczebnie sferę skupiającą **terminy dotyczące broni palnej, amunicji i akcesoriów myśliwskich** (16 jedn. leks.) tworzą nazwy odzwierciedlające różnorodność myśliwskiej broni palnej, jak dla przykładu *belgijka* ‘strzelba myśliwska, produkowana pierwotnie w Belgii’, *kantówka* ‘strzelba myśliwska z lufą, która wewnątrz ma przekrój kanciasty, *kniejówka*₁ ‘dwulufowa łamana broń myśliwska o jednej lufie kulowej, a drugiej śrutowej’; *informujące o jej ozdobach* (*kapsel* i *kapsla* ‘owalna ozdoba na broni myśliwego, zrobiona z metalu, z małą wypukłą rzeźbą przedstawiającą herb rodowy, monogram lub zwierzę łowne) i *cechach* (np. *kaliber*₁ ‘średnica lufy mierzona w calach lub milimetrach’, *małokalibrowy* ‘mający mały kaliber’). Znajduje się w niej także słownictwo związane z przygotowaniami do wystrzelenia z broni i dotyczące amunicji (np.: *kaliber*₂

‘średnica pocisku mierzona w calach lub milimetrach’, *odwieść* ‘odciągnąć ruchomą część zamka w broni palnej’); o k r e ś l e n i a a k c e s o r i ó w s t r z e l e c k i c h (*przecieracz* i *przecierak* ‘narzędzie służące do usuwania wilgoci i brudu z lufy’) oraz jednostkowa n a z w a a k c e s o r i ó w m y ś l i w s k i c h , tj. *kniejówka*₂ ‘trąbka myśliwska używana w czasie polowania’.

W kolejnych rangowo sferach mieści się **słownictwo kynologiczne** (11 jedn. leks., w tym n a z w y g r u p u ż y t k o w y c h p s ó w m y ś l i w s k i c h i i c h w y g ł ą d u , np.: *dzikarz* ‘pies specjalnie wyszkolony do udziału w polowaniach na dziki’, *legawiec* ‘pies myśliwski, który wystawia zwierzynę, umożliwiając myśliwemu precyzyjny strzał, a po ustrzeleniu przynosi zwierzynę swemu panu’, *strychulec* ‘krótco obcięty ogon wyżła’, a także t e r m i n o l o g i a d o t y c z ą c a p r a c y p s ó w , np.: *anon-sować* ‘o psie myśliwskim: szczekaniem informować myśliwego o znalezieniu’, *stójka* ‘nieruchoma i wyprostowana pozycja ciała psa myśliwskiego, wystawiającego zwierzynę myśliwemu’, *wystawiać* ‘wskazywać myśliwemu miejsce, gdzie znajduje się zwierzę do upolowania’) oraz **słownictwo związane z planowaniem, hodowlą i ochroną zwierzyny** (8 jedn. leks., w tym zarówno w y r a ż e n i a i n f o r m u j ą c e o o c h r o n i e z w i e r z y n y , tj. *czas ochronny* i *okres ochronny* ‘czas, w którym prawnie zabronione jest polowanie na określone zwierzęta lub łowienie określonych ryb’, jak i t e r m i n o l o g i a d o t y c z ą c a h o d o w l i z w i e r z y n y , jej o d ł a w i a n i a b ą d ź o d s t r z a ł u h o d o w l a n e g o , np.: *liściarka* ‘pasza składająca się z pędów drzew liściastych ususzonych razem z liśćmi’, *odłów*₁ ‘łapanie żywych zwierząt i oddzielanie ich od innych w celu przesiedlenia na inny teren albo przeprowadzenia badań naukowych’, *selekcjoner* ‘doświadczony myśliwy z uprawnieniami do dokonywania wyboru zwierzyny łownej przeznaczonej do odstrzału’). Ze względu na brak powiązania znaczeniowego ze słownictwem zaprezentowanym powyżej 2 jednostki leksykalne przyporządkowano do odrębnych zbiorów: **słownictwa sokolniczego**, tj. *kaptur* ‘stożkowata zasłona nakładana na głowę ptaków używanych do łowów’, oraz **nazw trofeów**, tj. *medalion* ‘trofeum łowieckie w postaci wypreparowanej głowy i szyi zwierzęcia, przygotowanych tak, żeby całość można było powiesić na ścianie’.

Zgodnie z zasadą przyjętą przez autorów WSJP opis stylistyczny trzynastu jednostek składa się z kwalifikatora dziedzicznego *łow.*, uzupełnionego dodatkowym kwalifikatorem *pot.[oczne]* – z kwalifikatorami *łow. pot.* odnotowano przykładowo takie terminy, jak: *czatownia*; *farba* ‘krew zwierzyny łownej’; *kapsel*; *kęś*; *kocur* ‘samiec rysia lub innych zwierząt drapieżnych o podobnym wyglądzie’; *sukienka* ‘sierść zwierzęcia lub upierzenie ptaka’; *węglarz*. Taki sposób opisu ma umożliwić wyodrębnienie słownictwa, które używane jest „w bezpośredniej komunikacji między osobami zajmującymi

się określoną dziedziną” (Żmigrodzki, 2023, s. 39), a tym samym zaliczane w WSJP do „gwary zawodowej”¹⁰ w odróżnieniu od ustalonej terminologii łowieckiej oznaczanej kwalifikatorem specjalistycznym *łow.*

Tak przyjętego przez autorów słownika założenia – dotyczącego różnicowania w leksykograficznym opisie słownictwa zgodnie z kryterium służącym za podstawę przyporządkowywania poszczególnych wyrazów bądź do słownictwa specjalistycznego, co sygnalizuje kwalifikator dziedzinowy *łow.*, bądź do „gwar zawodowych”, o czym informuje podwojenie kwalifikatora, tj. *łow. pot.* (terminologia zawodowa, którą posługują się specjaliści z danej dziedziny – bezpośrednia komunikacja między osobami zajmującymi się daną dziedziną) – nie potwierdzają jednak ani funkcjonujący w Polsce system łowiectwa, ani literatura, tak specjalistyczna, jak i piękna. Łowiectwo, pojmowane współcześnie jako ‘gospodarowanie dziką zwierzyną obejmujące jej hodowlę, ochronę i polowanie na nią’, nie jest zawodem. Polującymi są osoby mające różne wykształcenie, wykonujący różne zawody, reprezentujący różne środowiska. Obowiązuje ich znajomość leksyki łowieckiej zarówno tej zarejestrowanej w WSJP jako specjalistyczna, jak i przyporządkowanej do „gwary zawodowej”, czego przykładowo dowodzą dotyczące obu typów słownictwa pytania na egzaminie umożliwiającym zdobycie uprawnień do wykonywania polowania (więcej o tym Janicka-Szysko, 2022b, s. 69–71; zob. też <https://test.pzlow.pl/>). Terminy te odnajdujemy również w wykazie wybranych pojęć gwary łowieckiej, które powinni poznać uczniowie technikum leśnego mający w przyszłości, w ramach swoich obowiązków zawodowych, współpracować z myśliwymi (Janicka-Szysko, 2022b, s. 64–65). Na posługiwanie się przez myśliwych zróżnicowaną leksyką w zależności od sytuacji komunikacyjnej nie wskazuje sposób jej rejestracji w wymienionych w artykule słownikach branżowych oraz jej opis w podręczniku dla adeptów łowiectwa (Hoppe, 1951). Z kolei obecność w bezpośredniej komunikacji między myśliwymi słownictwa kwalifikowanego w WSJP jako specjalistyczne odzwierciedlają wspomnienia polujących pisarzy, przykładowo Stefana Badeniego czy Juliana Ejmonda (Janicka-Szysko, 2023a; 2023b; 2023c).

Należy jednocześnie zauważyć, że wśród badanych jednostek leksykalnych charakterystycznych dla języka środowiskowego myśliwych, używanego przez nich w różnego typu sytuacjach komunikacyjnych związanych z polowaniem, odnajdujemy terminy opatrzone przez autorów słownika kwalifikatorami specjalistycznymi, odsyłającymi do grupy dziedzin i wskazującymi, iż dany termin pozwala nie tylko na językową interpretację czynności i realiów rzeczowych charakterystycznych dla łowiectwa, ale także dla innych obszarów aktywności człowieka, takich jak wojskowość czy rybołów-

¹⁰ Określeniem tym, wziętym w cudzysłów, posłużył się Piotr Żmigrodzki (2023, s. 9).

stwo. Osiem określeń dotyczących broni palnej, amunicji i akcesoriów strzeleckich (np.: *kaliber*; *odwodzić*; *przecierak*; *rozrzut*) oznaczono dwoma kwalifikatorami specjalistycznymi – *łowiectwo* i *wojskowość*, cztery zaś dotyczące hodowli i odławiania zwierzyny (np. *odłów*; *zanęta*) oprócz kwalifikatora *łowiectwo* opatrzone także znacznikiem *rybołówstwo*.

Uporządkowane pod względem liczebności sfery w ramach badanej leksyki zostały zestawione z usystematyzowanymi według tego samego kryterium działami tematycznymi, w których słownictwo łowieckie – ponad 1800 jednostek leksykalnych – zgromadzili autorzy jednego ze słowników branżowych¹¹, oraz sferami skupiającymi słownictwo socjolektalne – 153 jednostki leksykalne o łącznej liczbie użyć 1210 – utrwalone we wspomnieniach Stefana Badeniego, pisarza-myśliwego¹². Szczegółowe dane przedstawiono w tabeli 1.

Z zestawienia wynika, że w materiale badawczym wyekscerpowanym z internetowego *Wielkiego słownika języka polskiego* (WSJP) dominuje pod względem liczebności – podobnie jak w słowniku branżowym (SPTŁiE) i w idiolekcie pisarza-myśliwego (Badeni, 1930) – słownictwo dotyczące klasyfikacji, anatomii i biologii zwierząt i, w kolejności – polowania oraz broni palnej, amunicji i akcesoriów myśliwskich. W polszczyźnie obiegowej upowszechnione zatem są przede wszystkim te elementy języka środowiskowego, które służą do informowania o dziko żyjących zwierzętach. Myśliwi posługują się wyrazami je określającymi, ponieważ w kontaktach środowiskowych precyzyjne interpretowanie językowo wybranych fragmentów rzeczywistości ułatwia im szybką i skuteczną komunikację, a niekiedy decyduje o efektywności łowów. Dlatego zatem w ich zasobie leksykalnym odnajdujemy przykładowo nie tylko bogatą leksykę pozwalającą wyodrębnić poszczególne gatunki zwierząt, ale także służącą do identyfikowania ich płci i wieku, nazywania części ciała, precyzyjnego określania wydawanych dźwięków czy miejsc przebywania i spoczynku. Tak szczegółowa identyfikacja fauny egzemplifikuje potrzeby komunikacyjne tego środowiska, socjolektalne środki językowe usprawniają bowiem jego profesjonalną działalność, jaką jest w danym momencie łowiectwo.

¹¹ Mowa tu o słowniku języka łowieckiego (Jóźwiak i Biały, 1994 [SPTŁiE]). Zob. też analizę przyporządkowania słownictwa do poszczególnych działów tematycznych i wyniki badań (Janicka-Szyszko, 2022b, s. 66–69).

¹² Mimo iż utwór Badeniego opublikowany został w 1930 roku, analiza wykorzystanego w nim socjolektu dowiodła jego stabilności, a zatem może on stanowić materiał porównawczy w badaniach słownictwa socjolektalnego obecnego w najnowszej polszczyźnie obiegowej. Więcej na temat socjolektu łowieckiego we wspomnieniach *Szczęśliwe dni. Urywki z pamiętnika myśliwskiego*; (zob. Janicka-Szyszko, 2023c, s. 47–66).

Tabela 1

Zestawienie dotyczące rozkładu ilościowego wyrazów w poszczególnych sferach znaczeniowych

Słownictwo socjolektalne łowieckie	WSJP (ogółem 179 jednostek leksykalnych)		SPTŁiE (ogółem 1862 jednostki leksykalne)		S. Badeni, <i>Szczęśliwe dni</i> (ogółem 153 jednostek leksykalnych)	
	liczba jednostek	ranga	liczba jednostek	ranga	liczba jednostek	ranga
Klasyfikacja, anatomia i biologia zwierząt	104	1.	592	1.	77	1.
Polowanie	38	2.	394	2.	47	2.
Broń palna, amunicja i akcesoria myśliwskie	16	3.	310	3.	20	3.
Kynologia łowiecka	11	4.	235	4.	5	4.
Planowanie, hodowla i ochrona zwierzyny	8	5.	146	5	4	5.
Sokolnictwo	1	6.	58	6	0	—
Trofea myśliwskie	1	6.	38	8.	0	—
Nazwy myśliwych i pojęć ogólnych dotyczących łowiectwa	0	—	57	7.	0	—
Strzelectwo myśliwskie	0	—	32	9.	0	—

Źródło: opracowanie własne.

Jednocześnie terminologia socjolektalna, przykładowo pozwalająca na szczegółową klasyfikację zwierząt czy wyczerpujące informowanie o ich anatomii i biologii, wzbogaca nie tylko kontakty środowiskowe, ale również pozaśrodowiskowe, odnajdujemy ją bowiem w drukach prasowych i literackich, a w ostatnich latach także internetowych, a tym samym – w najnowszej polszczyźnie obiegowej, czego dowodzą przykłady ich użycia zamieszczone w WSJP. Terminy opatrzone kwalifikatorem specjalistycznym *łow.[iectwo]*, wskazującym, iż „dana jednostka leksykalna [...] jest używana głównie przez specjalistów z tych dziedzin bądź też w gronie osób zajmujących się konkretnym typem działalności” (Żmigrodzki, 2023, s. 36)¹³, a zatem przez polują-

¹³ Bazę źródłową słownika stanowi przede wszystkim Narodowy Korpus Języka Polskiego a także korpus pomocniczy stworzony na potrzeby WSJP w Instytucie Języka Polskiego PAN. Cytaty pochodzą również z polskiego Internetu oraz są wynikiem ekscerpacji własnej

cych, ilustrowane są w słowniku cytatami zaczerpniętymi z różnych źródeł, zarówno jeśli chodzi o ich typ (np. publikacje zwarte, prasa, źródła internetowe, sprawozdania sejmowe, akty prawne itd.) (Żmigrodzki, 2023, s. 57), jak i zakładanego odbiorcę. Zgodnie z zasadami opracowanymi przez autorów słownika zamieszczone przykłady mają „pokazać jak najbardziej typowe, naturalne [...] użycie jednostki opisywanej, [...] użycia w różnych typowych kontekstach składniowych” (Żmigrodzki, 2023, s. 57). Przykłady użyć wyrazów kwalifikowanych jako typowe dla łowiectwa egzemplifikują, co zrozumiałe, cytaty ze specjalistycznych opracowań, takich jak *Vademecum myśliwego* Stanisława Godlewskiego (1955) i *Słownik języka łowieckiego* Stanisława Hoppiego (1981), branżowych czasopism, przykładowo – „Łowiec Polski” i „Las Polski”, oraz źródeł internetowych, których adresy zawierają istotne słowa kluczowe wskazujące na środowiskowy charakter strony, jak w przykładach: „dziennik.łowiecki.pl”; „łowiecki.pl”; „forum-bron.pl”; „hubertus11.pl”; „knieja.pl”; „jezykłowiecki-klub.pl”; „opykamysliwska.pl”; „kolo-łowieckie-bor.pl”; „klubposokowca.org.pl”; „kniejaolsztyn.pl”; „kolojenot.pl”. Jednak źródłem wielu cytatów są również teksty niepowiązane wprost z łowiectwem, przeznaczone dla odbiorców o różnym poziomie wykształcenia, przedstawicieli różnych profesji i środowisk, czego potwierdzenie stanowią przykłady opracowań naukowych oraz utworów literackich, takich jak: Bogusław Chromy *Kamień i marzenie. Autobiografia*; Irena Domańska-Kubiak *Zakątek pamięci: życie w XIX-wiecznych dworach kresowych*; Izabela Filipiak *Magiczne oko. Opowiadania zebrane*; Zygmunt Haupt *Baskijski diabeł: opowiadania i reportaże*; Mieczysław Jałowiecki *Requiem dla ziemianstwa*; Maria Nurowska *Niemiecki taniec; Obyczaje w Polsce: od średniowiecza do czasów współczesnych* pod red. Andrzeja Chwalby; Andrzej Sapkowski *Narrenturm*; Kamila Sławińska *Nowy Jork. Przewodnik niepraktyczny*; Małgorzata Szejnert *Czarny ogród*; Marta Tomaszewska *Tego lata w Burbelkowie*; Jolanta Wachowicz-Makowska *Świat zapamiętany*; teksty publicystyczne zamieszczane w prasie o zasięgu zarówno ogólnopolskim, jak i regionalnym, tak w dziennikach, jak w tygodnikach sygnowanych tytułami: „Dziennik Bałtycki”, „Dziennik Łódzki”, „Dziennik Polski”, „Dziennik Słupski”, „Dziennik Zachodni”, „Gazeta Krakowska”, „Gazeta Lubuska”, „Gazeta Poznańska”, „Gazeta Wrocławska”, „Gazeta Wyborcza”, „Głos Wielkopolski”, „Polityka”, „Trybuna Śląska”, „Tygodnik Ciechanowski”, „Tygodnik Podhalański”, „Wprost”, oraz strony internetowe typu: „e-numizmatyka.pl”; „gorzow.tvp.pl”; „poznajtatry.pl”; „srebrnie.pl”; „wedlinydomowe.pl”; „zielonagora.naszemiasto.pl” czy wręcz „niepodajerekimysliwymblog.wordpress.com”. Przytoczone przykłady, a także przegląd pozo-

stałych źródeł, którymi zilustrowane zostało w WSJP badane słownictwo, potwierdzają, że w leksyku przeciętnie wykształconych, sprawnych językowo użytkowników polszczyzny znajdują się gwaryzmy łowieckie, a zatem w polszczyźnie obiegowej funkcjonują wybrane elementy socjolektu łowieckiego, na co wskazuje ich ekstensja tekstowa.

Z dużą dozą prawdopodobieństwa można przyjąć, iż w leksyku niepolujących użytkowników polszczyzny gwaryzmów tych jest więcej, czego dowodzi przeprowadzona próba wyszukania ich w WSJP, co umożliwia jedno

z narzędzi służące do wyszukiwania haseł, czyli tzw. wyszukiwanie proste. Efektem wpisania w odpowiednie okienko WSJP losowo wybranych ok. 200 terminów zarejestrowanych w *Słowniku języka łowieckiego* Hoppego (1980) stało się wyekscerpowanie 21 jednostek leksykalnych, które nie zostały opatrzone kwalifikatorem specjalistycznym dziedzinowym *łow.[iectwo]*, a tym samym przyporządkowane do socjolektu myśliwych, a które służą językowej interpretacji realiów charakterystycznych dla łowiectwa. Należą do nich: *ambona* 'niewielka platforma umieszczona na wysokiej drewnianej konstrukcji z drabiną lub na drzewie służąca myśliwym do polowania i obserwowania zwierzyny'; *fajka* 'kieł umiejscowiony w górnej szczęce samca dzika'; *furknąć* 'zerwać się do lotu, mocno uderzając skrzydłami i wydając przy tym charakterystyczny dźwięk podobny do głośnego szumu'; *fuzja* 'strzelba myśliwska'; *gończy* 'o psie: taki, który ze względu na swój węch przeznaczony jest do tropienia i pogoni za zwierzyną'; *gruby zwierz* i *gruba zwierzyna* 'ogół zwierząt, na które się poluje, używając kul, a nie śrutu'; *klangor*¹⁴ 'głośny, jednostajny, wielokrotnie powtarzany dźwięk wydawany przez niektóre ptaki'; *łopata* 'część poroża daniela lub łosia'; *łosica* i *łosza* 'samica łosia'; *łosię* i *łoszak* 'młode łosia'; *łosik* 'ekspresywnie o młodym łosiu'; *łowczy* 'osoba zajmująca się gospodarowaniem dziką zwierzyną (jej hodowlą, ochroną i polowaniem na nią); *myśliwa* 'kobieta polująca na zwierzęta w celu zdobycia pożywienia bądź dla przyjemności'; *poroże* 'duże rozgałęzione, parzyste rogi na głowie samców jeleni, łosi, danieli i innych zwierząt, zrzucone i odrastające co roku'; *rogacz* 'dorosły samiec sarny albo samiec jeleni'; *samotnik* 'zwierzę, które żyje z dala od stada'; *szabla* 'kieł umiejscowiony w dolnej szczęce samca dzika'; *wataha* 'stado wilków lub dzików'. O ich przynależności do socjolektu łowieckiego¹⁵ świadczy nie tylko posługiwanie się nimi przez polujących w kontaktach środowiskowych, wy-

¹⁴ W WSJP opatrzone kwalifikatorem stylistycznym *książ.[kowe]* wskazującym, iż jest to termin używany w sytuacjach oficjalnych, zwykle w języku pisanym (Żmigrodzki, 2023, s. 35).

¹⁵ Por. również zaklasyfikowanie tych jednostek w USJP (Dubisz, 2008). Interpretujące realia łowieckie nazwy: *ambona*, *fajka*, *fuzja*, *gończy*, *gruby zwierz*, *gruba zwierzyna*, *łopata*, *łosza*, *łoszak*, *łoszę*, *łowczy*, *poroże*, *rogacz*, *wataha* opatrzone kwalifikatorem *łow.[łowiectwo, łowiecki]*, jedną zaś, tj. *szabla* – dwoma kwalifikatorami: *środ.* i *łow.*, co wskazuje na nacechowanie nieoficjalnością – potocznością środowiskową.

korzystywanie przez pisarzy-myśliwych w utworach o tematyce łowieckiej¹⁶, ale przede wszystkim rejestracja w wykorzystanych jako źródło porównawcze słownikach branżowych i objaśnienia w poradnikach i podręcznikach przeznaczonych dla adeptów łowiectwa. Pod uwagę jednak wziąć należy również stopień upowszechnienia w języku obiegowym łowieckich *de facto*, a mimo to niekwalifikowanych w WSJP wyrazów. Przyjąć należy, iż wcześniejsze rozpowszechnienie ich znaczeń (np. za pomocą literatury czy filmu) zwolniło autorów słownika z potrzeby opatrywania kwalifikatorem informującym o związkach z łowiectwem (więcej o tym Kurkiewicz [2007, s. 29–45], [Walczak, 1988, s. 413–422]).

Słownictwo wyekscerpowane z WSJP skonfrontowano z kolei z leksyką socjolektalną zarejestrowaną w wydany pod koniec XX wieku słowniku języka łowieckiego (SPTŁiE). Nie odnotowano w nim 55 badanych terminów, tj.: *anonsować*, *basiora*, *belgijka*, *cherlak*, *czas ochronny*, *czatownia*, *dotropić*, *jałówka*, *kal.*, *kantówka*, *kapsel*, *kapsla*, *kądział*, *kosmyk*, *małokalibrowy*, *matnia*, *mikotać*, *milczek*, *nasadzać*, *obława₁*, *obława₂*, *obtropić*, *odrost*, *odwiatr*, *odwieść*, *odwodzić*, *okres ochronny*, *oprawa*, *osmyk*, *piastun*, *przecieracz*, *przecierak*, *przesmyk*, *przesnuować*, *rozłoga*, *rujowisko*, *rykowiskowy*, *samo-trzask*, *selekcjonerski*, *skłuć*, *skrzekot*, *szydłowatość*, *szydłowy*, *tokować*, *węglarz*, *wsteczniczo*, *wstecznik*, *wstrząs*, *wysiadka*, *zaanonsować*, *załować*, *zaśnieżyć się*, *zaśnieżony*, *zaśnieżyć się*, *zwierzyniec*. Spośród nich 34 określenia odnajdujemy jednak w opracowanym w 1966 roku i wielokrotnie wznowianym słowniku Hoppego (1981 [SJŁ]), jak np. *cherlak*, *czas ochronny*, *kosmyk*, *nasadzać*, *obława*, *odwiatr*, *przesmyk*, *skłuć*, *skrzekot*, *wstecznik*, *zaśnieżyć się*, *zwierzyniec*, zaś jedną nazwę, czyli *wysiadka*, w najnowszym, chociaż zawierającym niecałe 400 określeń, *Małym słowniku języka łowieckiego* ([MSJŁ], Jóźwiak, 2018). Tym samym w żadnym ze słowników branżowych, wskazanych w niniejszym artykule jako źródła porównawcze, nie odnajdujemy 20 jednostek leksykalnych kwalifikowanych w WSJP jako łowieckie (ponad 11% ze 179). Należą do nich: *basiora*, *belgijka*, *dotropić*, *kal.*, *kantówka*, *kapsla*, *kądział*, *małokalibrowy*, *matnia*, *obtropić*, *odwieść*, *oprawa*, *przecieracz*, *przecierak*, *selekcjonerski*, *szydłowy*, *tokować*, *załować*, *zaśnieżyć się*, *zaśnieżony*. Spośród nich część stanowią, zgodnie z przyjętym przez twórców WSJP kryterium, derywaty, przede wszystkim prefiksalne derywaty czasownikowe (np. *dotropić*, *obtropić*, *załować*) i skrót (*kal.*) (Żmigrodzki, 2023, s. 7–8). Nie zostały one odnotowane w słownikach branżowych, jednak zarejestrowano w nich terminy takie, jak: *tropić*, *łować* czy *kaliber*. Pozostałych terminów przyporządkowanych przez autorów WSJP do socjolektu łowieckiego nie odnajdujemy w słownikach języka łowieckiego,

¹⁶ Socjolekt będący twórczym utworów o tematyce łowieckiej stanowi przedmiot analiz językoznawców (por. Janicka-Szyszko, 2020, s. 69–92; 2023a, s. 123–147; 2023b, s. 67–93; 2023c, s. 47–66).

jak przykładowo *basiora, belgijka, kantówka, kądziel, matnia, oprawa, przecieracz, selekcyjnerski i tokować*.

Dodać należy, że spośród 179 badanych jednostek leksykalnych 142 nazwy to jedno z podhaseł¹⁷ polisemów mających kilka, a nawet kilkanaście znaczeń, czego egzemplifikację stanowi widok strony początkowej hasła *ostroga*. U góry znajduje się forma hasłowa, a następnie wymienionych jest 13 identyfikatorów semantycznych, wstępnie wskazujących na znaczenia danego podhasła¹⁸.

ostroga

Hasło ma wiele znaczeń,
wybierz to, które Cię interesuje

1. u jeźdźca	>
2. podnieta	>
3. u bażanta	>
4. do walki	>
5. u chorego	>
6. kwiātu	>
7. u daniela	>
8. broń	>
9. w gąsienicy	>
10. na dziobie statku	>
11. steru	>
12. w porcie	>
13. metaforycznie	>

Zdjęcie 1

Zrzut ekranu strony początkowej hasła *ostroga* w WSJP

Źródło: <https://wsjp.pl/haslo/podglad/55448/ostroga>

¹⁷ W *Zasadach opracowania* termin podhasło wykorzystywany jest przede wszystkim w opisie prezentacji materiału hasłowego, kiedy to domyślnym widokiem hasła mającego więcej niż jedno znaczenie jest widok tzw. kartotekowy, zwany również zakładkowym (por. Żmigrodzki, 2023, s. 10–11).

¹⁸ O identyfikatorach semantycznych zob. Żmigrodzki, 2023, s. 28–29.

Kliknięcie w jeden z identyfikatorów stanowiących rodzaj aktywnych odsyłaczy powoduje wyświetlenie się odpowiedniego podhasła. I tak wybranie znaczenia 7.¹⁹, wyróżnionego identyfikatorem „u daniela”, pozwala użytkownikowi słownika na zapoznanie się z definicją terminu oznaczonego kwalifikatorem specjalistycznym łow. ‘wystający element poroża’. Oprócz jednostek leksykalnych zarejestrowanych jako kolejne znaczenia polisemów w analizowanym materiale odnajdujemy monosemy – hasła słownikowe o jednym znaczeniu. Należy do nich ponad 20% materiału badawczego, tj. 37 ze 179 wyekscerpowanych jednostek, przykładowo: *bekowisko*; *dzikarz*; *gawrować*; *kniejówka*; *legawiec*; *odwiatr*; *osmyk* ‘ogon zająca’; *podchód*; *po-kot*₁ ‘ogół zabitej podczas polowania zwierzyny, którą układa się lub wiesza w określony sposób, zgodnie z hierarchią gatunków’; *pokot*₂; *postrzałek*; *szydlarz*; *tokowisko*; *wadera*; *zwierzyna płowa*. Z dużą dozą prawdopodobieństwa można przyjąć, że obecne są one przede wszystkim w leksyku osób zajmujących się łowiectwem. Ich rejestracja w WSJP i zamieszczone tam przykłady użycia zdają się dowodzić, iż leksyka łowiecka ma szansę na upowszechnienie się w przyszłości w polszczyźnie obiegowej.

4. Podsumowanie

W artykule, w którym poddano oglądowi słownictwo socjolektalne służące myśliwym do kontaktów środowiskowych, podjęto próbę ustalenia, które elementy tego języka upowszechnione zostały w polszczyźnie obiegowej, bądź – jakie mają szanse na wejście do słownictwa obiegowego. Materiał badawczy stanowiło 179 jednostek leksykalnych wyekscerpowanych z internetowego *Wielkiego słownika języka polskiego* [WSJP]. Zarejestrowane terminy socjolektalne to wyrazy o największej frekwencji w wykorzy-

¹⁹ Kolejność podhasła w hasłach tego typu nie została wprost objaśniona przez autorów WSJP, jednak można przyjąć na podstawie wyjaśnień dotyczących zasad hasłowania i kolejności podhasła skrótów i skrótowców oraz oglądu układu podhasła wybranych hasła, iż przede wszystkim decyduje kryterium frekwencji korpusowej (por. Żmigrodzki, 2023, s. 86, 88). Większość identyfikatorów semantycznych odsyłających do badanych jednostek leksykalnych zajmuje kolejne pozycje na spisie treści hasła (od 2. do 13.) a zatem wskazywane są jako dalsze, nieprymarne, znaczenia danego wyrazu hasłowego. Znaczenie typowe dla łowiectwa jako 1. ustalono dla polisemów: *basior*, *bobrować*, *czas ochronny*, *czatownia*, *kłępa*, *kurkówka*, *piórkować*, *rykowiskowy*. Prawdopodobne jest, że kolejne znaczenia niektórych wyrazów hasłowych ukształtowały się pod wpływem socjolektu łowieckiego (np. *basior* ‘silny mężczyzna, o którym mówiący myśli z obawą lub niechęcią’; *bobrować* ‘szukać czegoś, powodując przemieszczanie przeglądanych w tym celu rzeczy’; *czas ochronny* ‘pora (od godziny 6 rano do 23 w nocy), kiedy w telewizji nie można nadawać programów zawierających pornografię, szczególną przemoc i inne treści niebezpieczne dla rozwoju psychicznego dzieci i młodzieży’; *kłępa* ‘kobieta, która postrzegana jest przez mówiącego jako niesympatyczna, nieporządna lub głupia’.

stanych korpusach, zaś wśród innych leksemów m.in. te, które powiększyły zasób najnowszego słownictwa polszczyzny²⁰. Wśród nich są i takie (ponad 11% z całości), których nie odnajdujemy w słownikach branżowych, co wskazuje na nieznaczny przyrost zasobów języka łowieckiego i jego progresywny charakter. Wykorzystanie w artykule teorii pól językowych do prezentacji materiału badawczego pozwoliło na skonfrontowanie go ze słownictwem łowieckim zgromadzonym w jednym ze słowników branżowych oraz socjolektem stanowiącym tworzywo dzieła literackiego. Konfrontacja ta pozwoliła na dostrzeżenie prawidłowości dotyczącej rozkładu ilościowego wyrazów w poszczególnych sferach, obrazując tym samym nie tylko potrzeby komunikacyjne myśliwych, ale i upowszechnianie wybranych elementów ich języka w polszczyźnie obiegowej.

Mimo iż, co zrozumiałe, język łowiecki nie jest powszechnie znany, zjawiska przenikania słownictwa socjolektalnego do współczesnej polszczyzny obiegowej zdaje się dowodzić obecność w materiale badawczym nie tylko odzwierciedlających realia łowieckie jednostek leksykalnych będących jednym ze znaczeń polisemów, ale także monosemów. Na upowszechnianie się wybranych gwaryzmów myśliwskich wskazuje też rejestracja w WSJP bez kwalifikatora specjalistycznego terminów gromadzonych w słownikach branżowych i służących myśliwym do precyzyjnej, a jednocześnie ekonomicznej komunikacji. Z dużą dozą prawdopodobieństwa można przyjąć, że na rozpowszechnianie ich znaczeń wpływ mogły mieć teksty kultury, tak literatura, jak film²¹. Obserwację tę wzmacnia szeroka ekstensja tekstowa i społeczna cytowanych przykładów użyć (Żmigrodzki, 2023, s. 57), ponieważ w dużej części zostały one zaczerpnięte z tekstów przeznaczonych dla szerokiego grona odbiorców, a zatem również osób spoza środowiska polujących, tak z utworów literackich, jak i publicystycznych, ze źródeł drukowanych, a także internetowych.

²⁰ O kompletowaniu siatki haseł pisze Piotr Żmigrodzki (2023, s. 7–8).

²¹ Przykładowo, tworzywem utworów literackich w XIX i XX wieku stały się takie terminy, jak: *fuzja*, *klangor*, *myśliwa* czy *rogacz*. Oto wybrane przykłady ilustrujące ich użycie w utworach: W. Reymonta „W sekrecie przed wujem pozwalał mi strzelać ze swojej *fuzji*” i N. Żmichowskiej „Miał na plecach swoją dwururkę augustówkę – *fuzja* jak cacko” (SJPDor, t. 2, s. 1007); M. Konopnickiej „A tu ci nagle pobudkę wybija *klangor* lecących wysoko żurawi” i L. Staffa „Wędrownym kluczem w odlotnej wyprawie ciągną wysoko z żałosnym *klangorem* żurawie, żurawie” (SJPDor, t. 3, s. 698); A. Mickiewicza „Często *myśliwa*, na żmudzkim rumaku [...] pośród strzelczego hasała orszaku” i T. Sinki „Strofa piąta przenosi nas w pobliże Diany i opisuje ją jako *myśliwą*” (SJPDor, t. 4, s. 940); S. Żeromskiego „Naczelne miejsce zajmował ogromny *rogacz*. Rozwidłone rogi położył po sobie. Za nim stadtko łań miękko brodziło w trawie” (SJPDor, t. 7, s. 1020). Z kolei na upowszechnienie znaczenia nazwy stada wilków *wataha* prawdopodobnie wpłynęło wykorzystanie tego terminu w tytule popularnego serialu jednej ze stacji telewizyjnych, którego kolejne serie emitowane były w latach 2014–2020. Por. [https://pl.wikipedia.org/wiki/Wataha_\(serial_telewizyjny\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Wataha_(serial_telewizyjny)) [dostęp: 2.06.2024].

Ogląd zgromadzonego w WSJP słownictwa socjolektalnego obrazuje zatem zasoby językowe wykorzystywane w komunikacji środowiskowej myśliwych oraz ilustruje uzupełnianie współczesnej polszczyzny obiegowej elementami języka specjalistycznego.

Bibliografia / Bibliography

Źródła / Sources

Słowniki

- [MSJŁ]: Jóźwiak, J.J. (2018). Mały słownik języka łowieckiego. W: D.J. Gwiazdowicz (red.), *Kultura łowiecka* (s. 306–313). Oficyna Wydawnicza FOREST.
- [SJŁ]: Hoppe, S. (1981). *Słownik języka łowieckiego*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- [SJPDor]: Doroszewski, W. (red.). (1958–1969). *Słownik języka polskiego* (t. 1–11), Wydawnictwo Wiedza Powszechna, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- [SPTŁiE]: Jóźwiak, Z., Biały, K. (1994). *Słownik podstawowych terminów łowieckich i ekologicznych*. Wydawnictwo Łowiec Polski.
- [SWM]: Szałapak, E. (2001). Słowniczek wyrazów myśliwskich. W: E. Szałapak, *O zwierzynie – ciekawostki i fantazje* (s. 177–186). Amia.
- [TSŁ]: Krzemień, M.P. (1986). *1000 słów o łowiectwie*. Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej.
- [USJP]: Dubisz, S. (red.). (2008). *Uniwersalny słownik języka polskiego* (t. 1–4). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- [WSJP]: Żmigrodzki, P. (red.) *Wielki słownik języka polskiego*, <https://wsjp.pl/>.
- Hoppe, S. (1951). *Polski język łowiecki. Podręcznik dla myśliwych*. Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne.

Opracowania / References

- Białoskórska, M. (1992). *Słownictwo prasy polskiej połowy XIX wieku*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Dynak, W. (2012). *Łowiectwo w kulturze polskiej. Obszary i kształty obecności*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Godlewski, S. (1955). *Vademecum myśliwego*. Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej.

- Grabias, S. (2001). Środowiskowe i zawodowe odmiany języka – socjolekty. W: J. Bartmiński (red.), *Współczesny język polski* (s. 235–253). Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Grabias, S. (2019). *Język w zachowaniach społecznych. Podstawy socjolingwistyki i logopedii*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Gwiazdowicz, D.J. (2018). Służby łowieckie. W: D.J. Gwiazdowicz (red.), *Kultura łowiecka* (s. 29–30). Oficyna Wydawnicza FOREST.
- <https://test.pzlow.pl/>.
- [https://pl.wikipedia.org/wiki/Wataha_\(serial_telewizyjny\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Wataha_(serial_telewizyjny)).
- Janicka-Szyszek, R. (2020). Językowa kreacja ptaków w wybranych utworach Włodzimierza Korsaka. W: E. Skorupska-Raczyńska i J. Rutkowska (red.), *Ptaki i owady w kulturach świata* (s. 69–92). Akademia im. Jakuba z Paradyża.
- Janicka-Szyszek, R. (2022a). Nazwy miar w gwarze łowieckiej (na materiale leksykograficznym) – wybrane zagadnienia. *Język. Religia. Tożsamość*, 24(26), 19–38.
- Janicka-Szyszek, R. (2022b). Znaczenie gwary łowieckiej w kształtowaniu tożsamości współczesnych myśliwych (przyczynek do badań nad socjolektem łowieckim). W: E. Skorupska-Raczyńska i A.A. Niekrewicz (red.), *Viro vere academico. Księga poświęcona pamięci profesora Bogdana Walczaka* (s. 59–78). Akademia im. Jakuba z Paradyża.
- Janicka-Szyszek, R. (2023a). Językowa kreacja terenów myśliwskich eskapad na południowych Kresach II Rzeczypospolitej (Stefan Badeni *Szczęśliwe dni*). W: E. Skorupska-Raczyńska i H. Uchto (red.), *Dziedzictwo kulturowe regionu pogranicza*, t. 10 (s. 123–147). Akademia im. Jakuba z Paradyża.
- Janicka-Szyszek, R. (2023b). Językowo-kulturowa kreacja myśliwego we wspomnieniach polujących (*Szczęśliwe dni* Stefana Badeniego i *Wspomnienia myśliwskie* Juliana Ejsmonda) – rekonesans. *Język. Religia. Tożsamość*, 2(28), 67–93.
- Janicka-Szyszek, R. (2023c). *Szczęśliwe dni* Stefana Badeniego jako źródło socjolektu łowieckiego dwudziestolecia międzywojennego. *Język. Religia. Tożsamość*, 1(27), 47–66.
- Janicka-Szyszek, R. (2024). Nazwy zwierząt leśnych w socjolekcie łowieckim (na materiale leksykograficznym). W: W. Kuska, E. Skorupska-Raczyńska i J. Rutkowska (red.), *Zwierzęta w kulturach świata. Zwierzęta leśne* (w druku). Akademia im. Jakuba z Paradyża.
- Kurkiewicz, J. (2007). Kwalifikatory w *Wielkim słowniku języka polskiego*. W: P. Żmigrodzki i R. Przybylska (red.), *Nowe studia leksykograficzne* (s. 29–45). Lexis.
- Łuczyński, E., Maćkiewicz, J. (2005). *Językoznawstwo ogólne*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Malczewska, B., Smoła, J. (2020). Określenie zajęcia w polskiej i rosyjskiej terminologii łowieckiej. W: A. Kotkiewicz, B. Ostrowski, M. Knurowska

- i M. Mazuś (red.), *Tradycja i nowoczesność. Z zagadnień języka i literatury Słowian Wschodnich 2* (s. 133–147). Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie.
- Markowski, A. (2012). *Wykłady z leksykologii*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Matulewska, A. (2020a). Łowiectwo i myślistwo po polsku i angielsku czyli o mglistości komunikacji językowej. W: D.J. Gwiazdowicz (red.), *Łowy i historia* (s. 565–590). Zarząd Główny Polskiego Związku Łowieckiego, Łowiec Polski.
- Matulewska, A. (2020b). O języku przyrodniczym i łowieckim w komunikacji międzykulturowej. Studium przypadku. W: A. Buras-Marciniak i S. Goźdz-Roszkowski (red.), *Języki specjalistyczne w komunikacji międzykulturowej* (s. 95–104). Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Nagórko, A. (1998). *Zarys gramatyki polskiej (ze słowotwórstwem)*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 28 grudnia 2009 r. w sprawie uprawnień do polowania. Dz.U. 2010, nr 3, poz. 19. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20100030019>.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 16 maja 2019 r. w sprawie podstaw programowych kształcenia w zawodach szkolnictwa branżowego oraz dodatkowych umiejętności zawodowych w zakresie wybranych zawodów szkolnictwa branżowego oraz Załącznik nr 13, Wykaz nr 6 tego rozporządzenia. Dz.U. 2019, poz. 991. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20190000991>.
- Skorupska-Raczyńska, E. (2004). *Dykcjonarz Michała Amszejewicza na tle nowopolskich słowników wyrazów obcych*. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Gorzowie Wielkopolskim.
- Skorupska-Raczyńska, E. (2019). „Półgębkiem w pół słowa...” *Leksyka typowych i nietypowych miar, wag i wartości*. Akademia im. Jakuba z Paradyża.
- Smoła, J. (2021). Rudel, rogacz, kozioł jako terminy w języku łowieckim oraz ich ekwiwalenty w języku rosyjskim. W: B. Malczewska i J. Woźniakiewicz (red.), *Języki specjalistyczne w ujęciu diachronicznym i synchronicznym 2* (s. 231–247). Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie.
- Szymczak, M. (1981). Słowo wstępne. W: S. Hoppe, *Słownik języka łowieckiego* (s. 5–6). Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Walczak, B. (1988). Kwalifikatory w słownikach języka polskiego. W: M. Basaj (red.), *Wokół języka. Rozprawy i studia poświęcone pamięci Profesora Mieczysława Szymczaka* (s. 413–422). Ossolineum.
- Wilkoń, A. (2000). *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Żmigrodzki, P. (2023). *Wielki słownik języka polskiego PAN. Zasady opracowania*. https://pliki.wsjp.pl/zasady_opracowania_wsjp.pdf.